

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלום בן ציון פלמן זצוק"ל
פרשת בהר – דיני מוקצה

בדיני מוקצה בשבת

"את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו אנו ה'". (פרק כ"ו פסוק ב').

(סימן ד') שהאריך וכתב את יסודות הדברים הללו.

כדרך שהוא עושה בחול

ברמב"ם (הלכות שבת פרק כ"ד הלכה י"ב-י"ג) מצינו שכתב עוד סיבות מדוע חכמים גזרו על איסור מוקצה, וכתב עוד דברים שלא מצינו אותם בגמרא, וכתב "אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוך בשבת כהילוך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח. ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור, אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה. ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות, אלא בטלין כל ימיהן כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שבייתה הניכרת, לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השווה בכל אדם. ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר."

ובראב"ד הקשה, מדברי הגמרא שרואים שאיסור טלטול מוקצה הוא משום איסור הוצאה, שלא יבוא לעבור על איסור הוצאה, ולא מוכרים הטעמים הללו. וכתב, "ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול וכו'", אמר אברהם עוד אמרו אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא וכו', נמצא כי מפני חיוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה."

*

היתר טלטול מוקצה ביו"ט לצורך אוכל נפש

והנה עצם היסוד שכתב האגלי טל שבמוקצה נאמרו שני איסורים, איסור טלטול מוקצה, ואיסור השתמשות במוקצה, ושניהם שני איסורים נפרדים זה מזה, באמת הוא מוכרח מכמה מקומות, ונראה שיש ליישב בזה תמיהה גדולה.

דהנה ביום טוב מצינו שהתירו איסור מוקצה לצורך אכילת אוכל נפש ושמחת יום טוב, שאם מונחים על הפירות אבנים שהם מוקצה, ואי אפשר לקחת את הפירות אלא אם כן יסלק מקודם את האבנים שמונחים על גביהם, התירו חז"ל לקחת את האבנים בידיים ולסלק מעל גבי הפירות כדי שיוכל לאכול את הפירות. (ובשבת אין את ההתר הזה, וכאשר מונחים אבנים על גבי הפירות, ואי אפשר בשום אופן לקחת את הפירות, אסור לסלק את המוקצה בידיים מהפירות, אבל ביום טוב לצורך אוכל נפש ושמחת יום טוב התירו את איסור מוקצה והתירו לסלק את המוקצה כדי שיוכל לקחת את הפירות).

ודבר זה הובא להלכה ברמ"א בהלכות יום טוב (סימן תק"ט ע"פ ז') שכתב, "ומותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש ושמחת יום טוב". וביאר במשנה ברורה (סקל"א), "כגון לטלטל האפר כדי לאפות במקומו, או לטלטל האבנים המונחים על הפירות כדי לאכול הפירות. אבל לאכול או ליהנות מדבר המוקצה גופא, כגון להסיק במוקצה וכהאי גוונא אסור."

שופר בראש השנה אין מפקחין עליו את הגל

ומצד שני מצינו עוד הלכה ביום טוב לגבי שופר של ראש השנה, דתנן במשנה בראש השנה (דף ל"ב ב') "שופר של ראש השנה, אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל וכו'". והיינו שכאשר השופר מונח תחת הגל, אסור לפקח את הגל כדי להוציא את השופר ולקיים בו מצוות תקיעת שופר. והאיסור לפקח את הגל הוא משום מוקצה, וכדי להוציא את השופר שמונח תחת הגל צריך לעבור על איסור מוקצה שמסלק את הגל- המוקצה כדי להגיע לשופר, ומשום איסור מוקצה אסור להוציא את השופר.

ולכאורה תמוה מאוד, דהנה מצוות שופר בראש השנה היא מצווה דאורייתא, והאיסור לפקח את הגל בכדי להוציא את השופר שמונח תחתיו מדובר אפילו במקום שאין בכל העיר שופר מלבד השופר הזה שמונח תחת הגל. ובכל זאת חכמים העמידו את דבריהם, ולא התירו ביום טוב איסור מוקצה, אפילו לצורך קיום מצווה דאורייתא ומצווה דרבים. ואילו בשביל לאכול פירות חכמים

הנה דיני מוקצה בשבת רבו כלליה והלכותיה, ואפס קצהו תראה וכולו לא תראה. ובמאיירי בתחילת מסכת ביצה כותב, "וצריך שתדע שכל החכמים מודים באיסור מוקצה דרך כלל, אלא מתוך שנכללים תחת סוגו מינים רבים עד שקצת מפרשים מנאום ומצאום קרוב לחמישים וכו'". מבואר בדבריו שהפרטים והדינים שנכללים בדיני מוקצה רבים הם. ונראה להביא כמה הלכות וכללים בהלכות מוקצה.

טלטול תחילת הוצאה היא

איסור מוקצה הוא מדרבנן והוא אסור משום שבות, ובטעם האיסור ברש"י בביצה (דף ל"ז א', ד"ה אטו טלטול) כותב שהוא משום חשש שיבוא להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, שאם לא נאסור איסור מוקצה שיהיה החפץ המוקצה אסור בטלטול יש לחוש שיבוא להוציא מרשות לרשות, שבכל הוצאה תחילת ההוצאה היא על ידי טלטול, ומתוך שאנו אוסרים טלטול כך לא יבוא לעשות הוצאה. וז"ל רש"י, "אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, תחילת הוצאה על ידי טלטול היא, וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה. והאי דלא גזרו על טלטול כלים ואוכלים, שלא יוכלו לעמוד בהן, לבטל עונג שבת ושמחת יו"ט."

ומבואר ברש"י ששורש האיסור באיסור מוקצה הוא כדי שלא יבוא להוציא מרשות לרשות ומרשות היחיד לרשות הרבים, שכל הוצאה מתחילה על ידי שבתחילה מטלטל את החפץ, וממילא אם מותר לטלטל יש לחוש שמתוך הטלטול יבוא להוציא מרשות לרשות ויעבור באיסור דאורייתא. ועל כן כדי שלא יבוא לידי איסור הוצאה, גזרו רבנן איסור מוקצה, שאסור לטלטל את החפץ, ומתוך שאינו מטלטלו שוב אין חשש שיבוא להוציא.

וברש"י מבואר עוד יותר, שבאמת לפי סברא זו, היה ראוי לגזור איסור מוקצה אפילו על כלים ואוכלים, כדי שלא יבוא להכשל בהם באיסור הוצאה, אלא כיון שידעו חז"ל שלא יוכלו לעמוד בזה, וגם שיבואו בזה לידי ביטול עונג שבת ושמחת יום טוב, על כן לא גזרו. אבל באמת לפי שורש הגזירה, היה מן הראוי להיות שיגזרו מוקצה על כל דבר, שכל מה שיש חשש שמתוך הטלטול יבוא להכשל בו באיסור הוצאה, היה ראוי לחול בו דין מוקצה.

מוקצה משום הכנה

אמנם יש להעיר, דהנה ברש"י בביצה (דף כ"ו ב', ד"ה ואי דלא אחזו) כתב טעם אחד לאיסור מוקצה, שכתב "ואי דלא אחזו, בין השמשות ודאי אסורין, דאין כאן הכנה מבעוד יום, ומאן דאית ליה מוקצה הכנה מבעוד יום בעי, כדכתיב ביום הששי והכיננו את אשר יביאו". ומבואר ברש"י שהטעם של איסור מוקצה הוא משום הכנה, שכדי שיהיה מותר להשתמש בחפץ בשבת צריך להכינו מבעוד יום לשימוש בשבת, וחפצים שאדם מקצה אותם ואין בדעתו להשתמש בהם חסר בהם את ענין ההכנה, ומשום כן הם מוקצה. והזה טעם חדש ואינו משום גזירת הוצאה, אלא משום דין הכנה.

איסור טלטול ואיסור השתמשות

ובאגלי טל (מלאכת טוחן, סעיף י"ח סק"מ) מיישב שבאיסור מוקצה נאמרו שני איסורים, איסור אחד הוא איסור טלטול, ואיסור שני הוא איסור השתמשות במוקצה אפילו כשאנו מטלטלו ואינו מזיזו ממקומו. וממילא כלפי איסור טלטול הטעם הוא משום גזירת הוצאה, שטלטול תחילת הוצאה היא, ויש לחוש שיבוא להוציא מרשות לרשות ויעבור באיסור דאורייתא. אבל לפי איסור זה שייך דווקא במטלטל את המוקצה בידיים, שאז יש את החשש שיבוא להוציא, אבל אם אינו מטלטל את המוקצה אלא משתמש בו במקומו, היה צריך להיות שלא יהיה בו איסור מוקצה ויהיה מותר להשתמש בו, וכלפי זה נאמר האיסור השני מדין הכנה שכדי להשתמש בחפץ בשבת צריך שתהיה בו הכנה מחול לשבת, וכאשר הוא מוקצה וחסרה בו ההכנה אסור להשתמש בו. ובדין מוקצה משום חסרון הכנה, נאמר איסור השתמשות בחפץ המוקצה אפילו כשאנו מטלטלו.

וז"ל האגלי טל, "אך נראה דהנה במוקצה יש שני איסורים, הא' אכילת מוקצה, דנפקא ליה ומהכינו כמו שכתב רש"י בביצה דף כ"ו ב' וכו', והוא הדין להשתמש במוקצה וכו', דתשמיש מוקצה דינו כאכילה דאסור מקרא דוהכינו. הב' טלטול מוקצה גזריה שמא יוצא דכאיתא בשבת וכו'". ועייין עוד בקהילות יעקב בביצה

התירו איסור מוקצה, ואמרו שלכתחילה מותר לטלטל את האבנים שמונחים על גבי הפירות בשביל שיוכל לאכול את הפירות. וקשה איך יתכן שלגבי מצווה דאורייתא ומצווה רבים חכמים לא התירו איסור מוקצה, ואילו לגבי אכילת אוכל נפש התירו לכתחילה איסור מוקצה, הלא בסברה היה צריך לומר בדיוק להפך שקיום מצווה דאורייתא ודברים היא הרבה יותר חשובה מאכילת פירות (ובפרט שמדובר גם באופן שיש לו עוד מה לאכול ביום טוב מלבד הפירות הללו). ובכל זאת למעשה רואים בגמרא סברא הפוכה, שלגבי מצווה דאורייתא ומצווה רבים לא התירו איסור מוקצה ולגבי אכילת פירות התירו איסור מוקצה.

בדיני אוכל נפש יותר מקילין יותר ביו"ט

ובדרך הפשט אפשר ליישב, שביום טוב מצינו בדיני התורה קולות לגבי אוכל נפש, שהתירו לבשל לצורך אוכל נפש, ומבואר בזה שדין אוכל נפש יותר קל בדיני יום טוב. ומעתה י"ל שמשום כך גם לגבי איסור מוקצה, חכמים סברו שיש צורך להתיר מוקצה ביום טוב לצורך אוכל נפש, שכשם שמן התורה התירו ביטול ועוד דברים לצורך אוכל נפש, כך יש להתיר גם איסור מוקצה לצורך אוכל נפש. וממילא עיקר הקולא שהקלו במוקצה ביום טוב, אינו קולא בדיני מוקצה אלא בעיקרו הוא דין בדיני אוכל נפש. שבאמת מצד דיני מוקצה היה צריך להיות שאין שום הבל בין שבת ליום טוב, וכמו שבאמת אנו רואים לגבי שופר בראש השנה, שאסור לפקח את הגל כדי להוציא את השופר, משום שהאיסור נאסר מדרבנן ואין בו צד קולא, ואפילו שמדובר כלפי קיום מצווה דאורייתא ומצווה רבים, בכל זאת האיסור מוקצה עומד במקומו ואין בו היתר. וכל ההיתר נאמר בדיני אוכל נפש, שכשם שהותר מלאכת ביטול לצורך אוכל נפש כך הותר גם מוקצה לצורך אוכל נפש, וההיתר הזה שייך אך ורק לגבי אוכל נפש, ולא לגבי קיום מצווה דאורייתא.

חסרון הכנה בשופר שתחת הגל

ונראה שלפי חידושו של האגלי טל, שבמוקצה נאמרו שני דינים, דין איסור טלטול מוקצה, ודין איסור השתמשות במוקצה, וכל אחד הוא איסור אחד ונאסר משום סיבה אחרת, הרי יש ליישב את הדברים בעוד אופן, וי"ל הדנה באיסור

ועתה נבוא לדיני מוקצה, ונתחיל בדיני כלי שמלאכתו להיות, וכלי שמלאכתו לאיסור.

כלי שמלאכתו להיות

כלי שמלאכתו להיות נקרא כלי שמיועד לשימוש המותר בשבת, ובכלי זה נאמר דין מוקצה רק באופן שרוצה לטלטלו שלא לצורך כלל, שכלפי טלטול שלא לצורך יש לו דין מוקצה ואסור לטלטלו. אבל אם יש לו איזה צורך בטלטול הכלי, אין בו דין מוקצה ומותר לכתחילה לטלטלו. ודין זה שכשמטלטלו לצורך לא נאמר בו דין מוקצה, נאמר לא רק כשמטלטלו לצורך שימוש בכלי, אלא אפילו באופן שאינו צריך את הכלי לשום שימוש, אלא שהכלי במקום שהוא מונח בו יש חשש שמא יתקלקל שם או יגנב, גם כן ההלכה היא שמותר לטלטלו, כיון שלמעשה יש לו צורך בטלטול הזה ממילא לא גזרו בו דין מוקצה. שדין מוקצה בכלי שמלאכתו להיות נאמר רק במקרה כזה שאין שום צורך בטלטול הכלי, שמטלטל את הכלי שלא לצורך כלל, אבל אם יש איזה צורך מסוים בטלטול הכלי, אפילו שהצורך הזה הוא רק לצורך הכלי ולא לצורך האדם, אין בו דין מוקצה והרי הוא מותר בטלטול.

ודבר זה נפסק להלכה בשו"ע (סימן ש"ח סעיף ד') שכתב, "כלי שמלאכתו להיות, מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב. אבל שלא לצורך כלל, אסור לטלטלה". ובמשנה ברורה (סקכ"א) מבאר מהי ההגדרה של טלטול שלא לצורך כלל, וכתב "אבל שלא לצורך כלל, היינו אם כל היום לא יצרכנו כלל, אבל אם יצטרך לו באותו יום והוא מטלטלו כדי שיהא מוכן לו בשעתו שרי [ט"ז]".

ויסוד דין זה הוא מהגמרא בשבת (דף קכ"ג ב'), שבימי נחמיה בן חכליה בימי בית שני, גזרו איסור טלטול בשבת על כל הכלים (חוץ משלושה כלים), מפני שהיו מקילים באיסורי שבת ורצו לגדור גדר באיסור שבת. וכשראו שחזרו קצת להזהר באיסורי שבת, חזרו והתירו מקצת מהכלים, וכשנזהרו יותר באיסורי שבת התירו יותר את איסור מוקצה. ולשון הגמרא הוא "ת"ר, בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת וכו', התירו וחזרו והתירו וחזרו והתירו, עד שאמרו וכו'". ומה התירו בתחילה ומה הוסיפו והתירו לאחר זמן, מובא בגמרא "אלא אמר רבא, התירו דבר שמלאכתו להיות בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל וכו'".

ובחידושי הר"ן מדייק מלשון הגמרא שאמרו שחזרו והתירו מחמה לצל, ולא אמרו שהתירו לגמרי טלטול בכלי שמלאכתו להיות, שמדוייק מזה שהתיר הטלטול הוא דווקא כשיש איזה צורך בטלטול הזה, אבל שלא לצורך כלל לא התירו לטלטל. וז"ל, "וחזרו והתירו מחמה לצל, מדלא קאמר וחזרו והתירו לגמרי, משמע דשלא לצורך כלל אסור, שכיון שמתחילה נאסרו כולן בכל ענין חוץ משלושה כלים הללו, אין לנו אלא מה שהתירו חכמים בהן, וכל המתיר יותר מהם עליו הראיה וכו'". וכדברי הר"ן מבואר גם ברשב"א, ובמגיד משנה מדייק כך גם בדברי הרמב"ם (הלכות שבת פרק כ"ה הלכה ג').

לא להזיז כלים שלא לצורך

והנה טלטול שלא לצורך כלל מצוי מאוד כאשר יושבים על יד השולחן, וכיון שהידיים עסקניות הם, ישנם כאלו שבלא שימת לב נוגעים במה שנמצא על ידם,

טלטול מוקצה האיסור הוא רק מכת גזירה דרבנן שלא יבוא לעבור על איסור הוצאה, ואילו איסור השתמשות במוקצה רש"י מביא לזה פסוק שהוא נאסר משום הפסוק "והכינו את אשר יביאו", שלומדים מזה אסמכתא שכל דבר שמשתמשים בו בשבת ויום טוב, צריך להכינו לפני השבת בכדי שיוכלו להשתמש בו, ואם לא הכינו הרי הוא מוקצה ואסור להשתמש בו. ומעתה י"ל שאיסור דרבנן שנאסר מכת אסמכתא מן התורה, הוא איסור יותר חמור מסתם איסור דרבנן.

ולפי זה י"ל ששופר שנמצא תחת הגל, מלבד מה שצריך לעבור על טלטול מוקצה כדי לפקח את הגל, שהגל הוא מוקצה, יש לדון בזה גם מצד איסור מוקצה על גוף השופר, שעצם הדבר שלא הכין את השופר לתשיש מערב יום טוב, זה עצמו מחיל בו דין מוקצה, שלא התקיים בו דין "והכינו את אשר יביאו", ואיסור מוקצה שנאסר מכת חסרון הכנה, האיסור הוא לא רק על הטלטול אלא הוא כולל גם איסור השתמשות אפילו ללא שום טלטול. ואיסור מוקצה זה שחל על השופר מכת חסרון הכנה, הוא איסור יותר חמור מסתם איסור מוקצה של טלטול מוקצה, שהרי הוא נאסר מדין הכנה שהוא איסור שיש לו אסמכתא מן התורה.

ומעתה יש לומר שכל מה שחכמים הקלו באיסור מוקצה ביום טוב, ולפעמים התירו את האיסור, כמו שמצינו שהתירו מוקצה לצורך אכילת אוכל נפש ושמחת יום, כל זה נאמר רק ביחס לאיסור טלטול מוקצה שהוא איסור יותר קל, ועל כן ביום טוב שמצאו צדדים להקל הקלו בו ולא גזרו בו בכל האופנים. אבל לגבי איסור מוקצה שאסור מדין הכנה, שנאסר בו גם השתמשות במוקצה, כיון שהוא איסור יותר חמור שיש לו אסמכתא מן התורה, לא הקלו בו ביום טוב. ועל כן לגבי שופר שאין מפקחין עליו את הגל, כיון שחל על השופר דין מוקצה גם מצד איסור הכנה, ונאסר בו גם השתמשות בשופר ולא רק טלטול השופר, הרי איסורו יותר חמור, ובאיסור זה חכמים לא הקלו ביום טוב. ומשום כן נפסק הדין ששופר של ראש השנה אין מפקחין עליו את הגל, ואפילו כשהדבר נוגע לקיום מצווה דאורייתא ומצווה רבים, בכל אופן העמידו החכמים את דבריהם ולא התירו בזה איסור מוקצה שיש לו עיקר ואסמכתא מן התורה.

ומזיזים את זה מצד לצד ללא שום צורך, ודבר זה נכלל בגדר טלטול שלא לצורך. ואפילו שהכלי או החפץ שמזיזים הוא כלי היתר, והוא בגדר כלי שמלאכתו להיות, שכל תשישו עשוי לדברים המותרים בשבת, בכל זאת יש בזה איסור טלטול כשהוא שלא לצורך כלל. וראוי להתבונן בזה, שלא לטלטל ולהזיז חפצים בשבת שלא לצורך.

[ואין הדברים אמורים כלפי מי שהחזקת חפץ כל שהוא ביד נותנת לו הרגשת רוגע מסויים, ותמיד מחפש דברים קטנים לאחוז בידו, שאצל כזה אדם החזקת החפץ (כלי שמלאכתו להיות) מותרת בשבת, ואין זה בגדר טלטול שלא לצורך, שיש לו צורך בטלטול הזה כדי להגיע להרגשת הרוגע. אלא הדברים אמורים, כלפי אלו שאין להם עכשיו שום צורך בטלטול והחזקת החפץ, אלא מטלטלו ומנענעו בלא שימת לב, שזה בוודאי בגדר טלטול שלא לצורך שאסור אפילו בכלי שמלאכתו להיות].

*

כלי שמלאכתו לאיסור

כלי שמלאכתו לאיסור נקרא כלי שמיוחד לעשיית מלאכה האסורה בשבת, וכמו שכתב במשנה ברורה (סימן ש"ח סק"י) "כלי שמלאכתו לאיסור, כלומר שמייוחדת לדבר שאסור לעשות בשבת". [ואפילו שהכלי מצד עצמותו אין בו שום סיבה שצריך לאוסרו בשבת, שבעצמותו אין בו דבר האסור בשבת, בכל זאת עצם הדבר שהוא מיוחד לעשיית מלאכה האסורה בשבת זה מחיל עליו דין כלי שמלאכתו לאיסור]. ובכלי זה נאמר דיני מוקצה, שרק לצורך גופו או מקומו מותר לטלטלו, אבל שלא לצורך גופו או מקומו אלא לטלטול לצורך הכלי או שאר סיבות, חל בו דין מוקצה ואסור לטלטלו.

וההגדרה של צורך גופו, הוא שצריך את גוף הכלי כדי להשתמש בו תשיש של היתר. וההגדרה של צורך מקומו, הוא שצריך את המקום שכלי מונח בו כדי להשתמש בו.

ובשו"ע (סימן ש"ח סעיף ג') הביא את כל הדינים הללו, וכתב "כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו, בין לצורך גופו, כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים וכו'. בין לצורך מקומו, דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם וכו'. אבל מחמה לצל, דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם, אסור".

היתר לצורך גופו כשיכול להשתמש בכלי שמלאכתו להיות

והנה מה שהתירו לטלטל את הכלי לצורך גופו, כתב המשנה ברורה (סקי"ב) שההיתר הוא דווקא באופן שאין לו כלי של היתר, שהשימוש שאותו הוא מעוניין לעשות בכלי הזה שמלאכתו לאיסור אינו יכול לעשותו בכלי של היתר, אלא רק על ידי הכלי הזה שמלאכתו לאיסור. אבל אם יש אפשרות לעשות את הפעולה שהוא מעוניין לעשותה על ידי כלי של היתר, לא התירו את איסור מוקצה מכלי זה שמלאכתו לאיסור, ואסור להשתמש בו ולטלטלו אפילו לצורך גופו. וז"ל, "מותר לטלטלו לצורך גופו, ומיירי שאין לו כלי היתר לתשיש זה, דאי לאו הכי אין לו להשתמש בכלי זה".

לנקות לכלוך על ידי מטלית שמיועדת לניקיון הרצפה

ויש לעורר בזה, במה שמצוי כאשר נשפך מאכל או משקה על הרצפה, ומנקים את הכלוך על ידי מטלית, הרי אם יש אפשרות לנקות את זה שלא על ידי מטלית שמיועדת לניקוי הרצפה, צריך ברור לקחת את זה. שהרי המטלית שמיועדת לניקיון הרצפה היא בגדר כלי שמלאכתו לאיסור, שתשימה מיועד לצורך דבר האסור בשבת, שלצורך הנקיון מכניסים אותה תמיד לתוך מים וסוחטים אותה, וזוהו פעולה האסורה בשבת, וממילא דין המטלית הזו הוא כדין כלי שמלאכתו לאיסור, וכל ההתר לטלטלו בשבת הוא רק לצורך גופו או מקומו. ולפי דברי המשנה ברורה שההיתר לצורך גופו נאמר דווקא כשאין לו אפשרות לעשות את הפעולה ההיא על ידי כלי של היתר, אם כן אם יש אפשרות לקנח או לנקות את הכלוך על ידי מגבת ישנה או בגד ישן, שאינו מיועד לניקיון הרצפה, שאין זה בגדר כלי שמלאכתו לאיסור, הרי צריך להשתמש דווקא בזה ואסור להשתמש במטלית הזו שמיועדת לניקיון הרצפה.

וההיתר להשתמש במטלית הזו שמיועדת לניקיון הרצפה הוא דווקא במקום שאין בגד אחר שאפשר לנקות בו את הכלוך, שבו נאמר ההיתר שלצורך גופו, שאע"פ שהוא כלי שמלאכתו לאיסור מותר להשתמש בו לצורך גופו. אבל אם יש בגד אחר שהוא בגדר כלי שמלאכתו להיתר (שאינו מיועד לשימוש של ניקיון) שאפשר להשתמש בו לניקיון הכלוך אסור להשתמש בכלי הזה שמלאכתו לאיסור.

לצורך מקומו

והנה במה שהתירו לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו, השו"ע כותב שהגדרה של צורך מקומו הוא "שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם", והיינו שעל ידי זה שהכלי מונח באותו המקום זה מפריע לו שלא יוכל להשתמש בו, ובה נאמר ההיתר שלצורך מקומו התירו לטלטל את הכלי הזה שמלאכתו לאיסור.

צריך למקומו כדי שהבית יראה מסודר

יש להסתפק מה הדין בכלי שמלאכתו לאיסור שמונח בחדר, ועל ידי זה שהוא מונח באותו המקום זה נותן בבית הרגשה של מקום שאינו מסודר, ובעל הבית מאוד מפריעה לו ההרגשה הזו שהחדר לא נראה מסודר, או שאמורים לבוא אליו אורחים והוא מתבייש שיבואו לתוך הבית כשהוא נראה במצב כזה. ומשום כן הוא רוצה להזיז את הכלי הזה למקום אחר כדי שהחדר יראה מסודר, האם נאמר בזה ההיתר של לצורך מקומו או לא. האם ההרגשה הזו שמחמת הכלי הזה שמונח במקום שהוא מונח, הבית נראה כאינו מסודר, זה נחשב כצורך מקומו, כמו מי שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם, ומותר לטלטלו. או שההיתר לצורך מקומו נאמר דווקא כאשר יש צורך באופן חיובי להשתמש במקום ההוא, אבל כאן שאין צורך חיובי להשתמש באותו המקום אלא עיקר הצורך הוא לרוקן את המקום מהחפץ הזה, זה לא מוגדר כצורך מקומו, ואין בזה את ההיתר של טלטול לצורך מקומו, וצ"ע.

*

טלטול לצורך לקיחת הטלית של שבת

הנה בשו"ע בסיומן רס"ב (סעיף ב') כותב, "ישתדל שיהיה לו בגדים נאים לשבת וכו'". וכתב במשנה ברורה (סק"ה), "דכתיב וכבדתו ודרשו חז"ל שלא יהא מלבושיך של שבת כמלבושיך של חול, וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול אפילו חלוק. ואם אפשר לו טוב שיהיה לו גם טלית אחר לשבת". מבואר במשנה ברורה, שלכבוד שבת טוב לקנות טלית מיוחדת לשבת, ופשוט שדבר זה בכלל הוצאות שבת, ואין מה לחשוש על כך.

יש להסתפק במי שיש לו טלית מיוחדת לשבת, אלא שכאשר הוא בא בשבת בבוקר להוציא את הטלית ממקומו הוא רואה שמונח על ידה מוקצה של כלי שמלאכתו לאיסור, ואין לו אפשרות להוציא את הטלית אלא אם כן יסלק את הכלי שמלאכתו לאיסור שמונח על ידה. ויש לדון האם מותר לו לטלטל את המוקצה הזה ממקומו, כדין כלי שמלאכתו לאיסור שמונח לטלטל לצורך מקומו, שהרי עתה הוא צריך למקומו שבוה שהכלי מונח במקומו זה מפריע לו שלא יכול להוציא את הטלית ממקומו, והוא צריך עתה להשתמש במקום שהמוקצה מונח בו כדי להוציא את הטלית, האם שייך בזה ההיתר של צורך מקומו או לא.

והספק בזה באופן שיש לו טלית אחרת שיכול ללבוש במקום אותה טלית המיוחדת לשבת, אלא שהטלית השניה איננה מיוחדת לשבת, וכאן הוא רוצה דווקא את הטלית הזו שמיוחדת לשבת כדי לקיים את ההידור בכבוד שבת ללבוש את הטלית המיוחדת לשבת (שהיא יותר נאה וחדשה). ועתה הנידון הוא האם כדי לקיים את ההידור של כבוד שבת, נחשב הדבר כצריך למקומו ונאמר בו ההיתר של צורך מקומו, ומותר לטלטל הכלי שמלאכתו לאיסור לצורך הוצאת הטלית.

או שנאמר כיון שבעצם יש לו טלית אחרת שיכול ללבוש, אם כן ההידור שרוצה להדר דווקא ללבוש את הטלית של שבת, אינו נחשב כצורך מקומו, אלא דינו כדין ההיתר של טלטול לצורך גופו שהמשנה ברורה (סק"ב) כותב על זה שההיתר הוא דווקא כשאין לו כלי היתר שיכול להשתמש בו, אבל אם יש לו כלי של היתר להשתמש בו אין היתר לטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור, וצריך דווקא לקחת את הכלי של היתר. וממילא יש לדון באופן זה כיון שיש לו טלית אחרת שיכול ללבוש, בלא שיצטרך לטלטל מוקצה, ממילא אין היתר לטלטל

מוקצה של כלי שמלאכתו לאיסור לצורך פינוי המקום להוצאת הטלית. וההידור שנאמר בכבוד שבת שצריך טלית מיוחדת לשבת, אינו מתיר לטלטל מוקצה כדי להוציא את הטלית הזו, כאשר יש לו טלית אחרת שיכול ללבוש במקומו, וצ"ע.

*

טלטול מחמה לצל כשחושב גם להשתמש בו

הנה בכלי שמלאכתו לאיסור ההיתר לטלטלו הוא רק לצורך גופו או לצורך מקומו, אבל לטלטול לצורך הכלי להצילו מהפסד או מגניבה אסור.

ובמשנה ברורה לגבי ההיתר לטלטול לצורך גופו, כתב (סק"ב) שההיתר הזה נאמר דווקא במקום שאין לו כלי של היתר בכדי להשתמש בו את התשימש שהוא נצרך להשתמש עתה בכלי הזה שמלאכתו לאיסור. אבל אם יש לו כלי של היתר שיכול להשתמש בו את התשימש שהוא נצרך לו עתה, אין היתר לקחת את הכלי שמלאכתו לאיסור, אלא הוא מחוייב לקחת דווקא את הכלי המותר.

ובמה שאסור לטלטל את הכלי לצורך הכלי, שכתב השו"ע "אבל מחמה לצל, דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם, אסור". במשנה ברורה (סקט"ז) כתב על כך, "ואם חושב עליו גם לתשימש מותר לטלטל, אפילו עיקר כוונתו מחמה לצל". והיינו שהאיסור לטלטל את הכלי מחמה לצל נאמר דווקא באופן שכל כוונת הטלטול הוא אך ורק לצורך הכלי כדי להצילו מהפסד, אבל אם חושב לטלטלו גם לצורך גופו, מותר לטלטלו אפילו שכל עיקר כוונת הטלטול הוא רק כדי להצילו מחמה לצל. ומבואר בזה שכלי שמלאכתו לאיסור שמונח במקום שיש חשש שיתקלקל שם, שעל פי הדין אסור לטלטלו כדי להצילו מהפסד, יש עצה להערים ולטלטלו, שיחשוב להשתמש בכלי איזה צורך, ואז הטלטול מותר כדין טלטול לצורך גופו שמונח בכלי שמלאכתו לאיסור. ומה שכל עיקר כוונתו בטלטול זה הוא רק כדי להצילו מהפסד, והמחשבה הזו שחושב להשתמש בו לצורך גופו אינה עיקר כוונת הטלטול, אין זה אוסר את הטלטול מאחר שלמעשה הטלטול הוא גם לצורך מקומו.

יש לו כלי של היתר לתשימש

ויש לעיין מה המשמעות בהערה הזו, שבמקום שעיקר כוונתו בטלטול הוא לצורך הכלי מחמה לצל אם חושב עליו גם לתשימש מותר לטלטל, הרי אם באמת נצרך לכלי הזה לצורך שימוש בגופו אם כן דינו כלל לטלטול שהוא לצורך גופו שמונח, ומה החידוש כאן בדין זה שהטלטול מותר אפילו שעיקר כוונתו בטלטול הוא לצורך הכלי כדי להעבירו מחמה לצל, הרי למעשה עתה הוא צריך את הכלי גם לצורך שימוש בגופו שבוה הטלטול מותר מעיקר הדין. והמקור של הדין זה מציין בשער הציון (סק"ז) שהוא מהמגן אברהם בשם הירושלמי, ומשמעות הדברים שיש בדין זה איזה חידוש שהתירו לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך הצלת הכלי מחמה לצל אם כוונתו בטלטול גם לצורך גופו שרוצה להשתמש איזה תשימש בכלי, וזה קשה שאם באמת הוא צריך את הכלי לצורך גופו הרי הטלטול מותר מעיקר הדין ומה חידוש בדין זה.

ואפשר היה לומר שבאמת התחדש כאן חידוש, שמדובר שאת התשימש שרוצה להשתמש עתה בכלי הזה יכול הוא לעשותו גם בכלי שמלאכתו להיתר, ובאופן זה אין היתר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור וכמו שכתב המשנה ברורה (סק"ב) שכל ההיתר לטלטל לצורך גופו מדובר דווקא כשאין לו כלי היתר שיכול להשתמש בו את התשימש הזה. וממילא מעיקר הדין כשרוצה לטלטל את הכלי לצורך השימוש הזה, אין בזה את ההיתר של לצורך גופו שהרי יכול לעשות כן בכלי היתר ואין צריך דווקא את הכלי הזה שמלאכתו לאיסור. אבל במקום זה שהכלי נמצא במקום חמה ועלול להגיע לידי הפסד, התירו לו לטלטל את הכלי כאשר חושב להשתמש בו איזה תשימש מסויים אפילו באופן שאפשר לעשות את השימוש הזה גם בכלי של היתר, שלצורך הצלת הכלי מהפסד התירו לטלטלו כשמטלטלו לצורך גופו גם כאשר יש אפשרות לעשות את השימוש הזה בכלי של היתר. ובאמת בסתם כלי שמלאכתו לאיסור ההיתר לטלטל לצורך גופו הוא דווקא כשאין אפשרות לעשות את השימוש הזה בכלי של היתר, אבל במקום שמדובר לצורך הצלת הכלי מהפסד, התירו לטלטל של לצורך גופו גם באופן כזה שישנה אפשרות לעשות את הטלטול בכלי של היתר.

איסור לטלטל סדין שעומד בשמש להצילו מהפסד

אולם חידוש זה נסתר מהגמרא בשבת, שבגמרא בשבת (דף קכ"ד ב') מוכח שבמקום שהתירו לטלטל רק לצורך גופו או מקומו ואסור לטלטל לצורך הכלי להצילו מחמה לצל, איסור הטלטול לצורך הכלי הוא איסור גמור, ואין אפשרות להערים ולטלטלו לצורך גופו במקום שבאמת יש לו כלים אחרים של היתר שיכול לעשות את התשימש הזה.

ובגמרא מדובר לגבי כלי מלאכתו להיתר לפי המ"ד שסובר שמונח לטלטלו רק לצורך גופו או מקומו אבל מחמה לצל אסור, (ולהלכה נפסק שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפילו לצורך הכלי מחמה לצל, אבל בגמרא שם יש בזה מחלוקת, והגמרא דנה לפי המ"ד רק לצורך גופו או מקומו התירו בטלטול ולא התירו מחמה לצל, וכמו שאנו פוסקים להלכה בכלי שמלאכתו לאיסור). ומובא בגמרא, "רב מרי בר רחל הוה ליה ההיא בי סדיותא בשמשא, אתא לקמיה דרבא, אמר ליה מהו לטלטלינהו וכו'. אמר ליה, גלית אדעתך דכרבה סבירא לך וכו' אסיר". וע"ש בדברי הגמרא. וביאור הדברים, רב מרי בר רחל היו לו בשבת סדינים שהיו מונחים במשם, וחשש שהם ישרפו מחום השמש, ורצה לטלטלם מחמה לצל כדי להצילם מהפסד, ורבא השיב לו שלפי דעת רבה שמונח לטלטל רק לצורך גופו או מקומו ואילו לצורך הכלי מחמה לצל אסור, גם בזה אסור לו לטלטלם.

ולכאורה יש להבין אם במקום הפסד הכלי התירו טלטול לצורך גופו גם כשיש לו כלי אחר שיכול להשתמש בו, אם כן יש היתר קל ופשוט להתיר לו להכניס לבית, שיכניס את הסדינים לבית לצורך ישיבה ושכיבה עליהם, והרי שימוש זה של ישיבה ושכיבה בסדינים הוא שימוש לצורך גופו, שהרי לזה הסדינים מיועדים, וממילא אפילו שיש לו בבית כבר סדינים אחרים לשבת עליהם בכל זאת לצורך הצלת הסדינים מהפסד נתיר לו להכניס לבית ולשבת עליהם במקום על הסדינים הקיימים כבר בבית. ובאופן זה הטלטול הוא לצורך גופו, שמתור, ואפילו שבסבתם טלטול לצורך גופו יש לו כלי אחר להשתמש בו בהיתר לא היתרו טלטול כזה, בכל זאת כאן לצורך הצלת הסדינים מהפסד נתיר טלטול לצורך גופו אפילו אם יש לו כלים אחרים להשתמש בהם את התשמיש הזה, כיון שלמעשה עתה בפועל הוא משתמש בהם לצורך גופו.

אלא מוכח מדברי הגמרא שכל ההיתר של טלטול לצורך גופו נאמר דווקא באופן שאין לו אפשרות אחרת לעשות את התשמיש הזה בצורה של היתר, אבל אם יש לו דרך לעשות את התשמיש בצורה של היתר לא היתרו טלטול כזה, ואפילו כשמדובר לצורך הצלת הכלי מהפסד לא הקלו להתיר טלטול לצורך גופו במקום שיכול לעשות את התשמיש הזה בצורה של היתר. ולכן כיון שיש לו כבר בבית סדינים אחרים שיכול לשבת ולשכב עליהם, ממילא לא היתרו לטלטל את הסדינים המצויים בחוץ לצורך ישיבה עליהם בבית, שהרי בבית כבר יש סדינים אחרים ואין צורך באלו הסדינים. ואפילו שמדובר לצורך הצלת הסדינים מהפסד, גם כן לא היתרו להערים ולומר לו שיכוון לשבת עליהם בבית ואז הטלטול יחשב לצורך גופו, כיון שלמעשה בבית כבר יש סדינים אחרים ממילא לא נאמר בזה ההיתר של לצורך גופו.

וממילא הוא הדין להלכה בכלי שמלאכתו לאיסור, שהיתר הטלטול נאמר בזה רק לצורך גופו או מקומו, אבל מחמה לצל אסור בטלטול, הרי האיסור הזה הוא איסור גמור ואין שום דרך להערים ולהתיר בזה טלטול כזה לפי דיני טלטול לצורך גופו או מקומו זה אסור בטלטול. ולכן במקום שיש אפשרות לעשות את התשמיש בכלי של היתר שבזה לא נאמר ההיתר של טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, שהרי את הצורך הזה אפשר לעשות גם בכלי של היתר, אז אפילו כשמדובר לצורך הצלת הכלי מחמה לצל גם לא היתרו להערים ולטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו כאשר ישנה אפשרות לעשות את התשמיש הזה בכלי של היתר.

לא היו כרים בבית

ואפשר לומר שבירושלמי מדובר באופן שבאמת לא היו להם בבית כרים להניח תחת ראשיהם, וכדעתם היה לשכב ללא כרים, ורב נתן להם עצה שיקחו את המצודות בתור תשמיש של כרים, ואז יהיה להם בזה את ההיתר של טלטול לצורך גופו. ויסוד הדבר הוא שזה ברור שכאשר נותנים כרית תחת הראש יש בזה הנאה או נוחות מסויימת לצורת השכיבה, והם מלכתחילה לא הוצרכו לכך והורגלו לשכב ללא כרית, ובוודאי שאם תזדמן להם כרית גם להם תהיה תוספת הנאה בכך, אלא כיון שהתרגלו לשכב ללא כרית (או שבמציאות לא היתה להם כרית), ממילא היה בדעתם לשכב בצורה כזו. ועתה רב הציע להם שיכניסו את המצודות בתור כרית לשכב עליהם, שהשימוש הזה בוודאי יוסיף להם הנאה בשכיבה. ובאופן זה כאשר הם מטלטלים את המצודות לצורך שימוש של כרית, הטלטול בזה הוא טלטול אמיתי של לצורך גופו, שבאמת עתה כוונתם להשתמש בזה לצורך גופו, תשמיש כזה שלא היתה להם אפשרות לעשותו בדרך אחר אלא רק על ידי אותם מצודות. ואם כן עיקר הסיבה שבכלל הם רוצים לטלטל את המצודות הוא כדי להצילם מהפסד מחמת חום השמש, והתשמיש הזה של כרית תחת הראש בכלל לא חשבו להשתמש במצודות לצורך כן, אלא היה בדעתם לשכב ללא כרית, ועתה לצורך הצלת המצודות מהפסד הם חושבים לקחת את המצודות לצורך כרית בכדי להוסיף נוחות בשכיבה, ומתוך כך לטלטל את המצודות לצורך גופו ועל ידי זה הם ינצלו גם מהפסד של חום השמש.

ודבר זה הוא הדבר שכותב המשנה ברורה שמטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור, ועיקר כוונתו בטלטול הוא לצורך הצלת הכלי (שזה דבר האסור בטלטול), אלא שחושב עליו גם לתשמיש, והמחשבה לתשמיש היא מחשבה אמיתית ויש בזה באמת תשמיש אמיתי לצורך גופו, אלא שכל הסיבה שחושב לעשות את התשמיש ההוא הוא בכדי שיכול לטלטלו (לצורך גופו) להצילו מהפסד מחום השמש. אבל אחרי שמטלטל לצורך אותו תשמיש הרי המחשבה היא אמיתית להשתמש בתשמיש הזה, ובאמת להנות מהמצב שהמצודות משמשות לו בתור כרית לראשו, (אלא שהשורש למה בכלל הוא מעוניין בתשמיש הזה נוצר כדי להציל את הכלי מהפסד).

ולפי מהלך זה הרי אם באמת כבר היו להם בבית כריות שיכולים לשכב עליהם בהיתר, לא היה את ההיתר הזה לטלטל את המצודות לצורך שימוש של כריות, שהרי לצורך כריות יכול לקחת בהיתר כלים של היתר מביתו ואינו צריך לקחת את אותם מצודות שהוא טלטול של דבר האסור. ובמקום שיכול לעשות את התשמיש שרוצה לעשות מהכלי שמלאכתו לאיסור בדרך של היתר, לא נאמר ההיתר של טלטול לצורך גופו. וזה הדיוק מהגמרא בשבת שרוב לא היתר להכניס את הסדינים לבית כדי להצילם משימוש מחום השמש, אפילו שבוודאי יכלו לשבת ולהשתמש בדרך של היתר, בכל זאת לא נאמר בזה ההיתר של טלטול לצורך גופו, כיון שהתשמיש הזה יכלו לעשות בדרך של היתר, מסדינים שהיו להם בבית, ואין צורך דווקא בטלטול אותם הסדינים שבחוק.

ולכאורה יש להבין אם במקום הפסד הכלי התירו טלטול לצורך גופו גם כשיש לו כלי אחר שיכול להשתמש בו, אם כן יש היתר קל ופשוט להתיר לו להכניס לבית, שיכניס את הסדינים לבית לצורך ישיבה ושכיבה עליהם, והרי שימוש זה של ישיבה ושכיבה בסדינים הוא שימוש לצורך גופו, שהרי לזה הסדינים מיועדים, וממילא אפילו שיש לו בבית כבר סדינים אחרים לשבת עליהם בכל זאת לצורך הצלת הסדינים מהפסד נתיר לו להכניס לבית ולשבת עליהם במקום על הסדינים הקיימים כבר בבית. ובאופן זה הטלטול הוא לצורך גופו, שמתור, ואפילו שבסבתם טלטול לצורך גופו יש לו כלי אחר להשתמש בו בהיתר לא היתרו טלטול כזה, בכל זאת כאן לצורך הצלת הסדינים מהפסד נתיר טלטול לצורך גופו אפילו אם יש לו כלים אחרים להשתמש בהם את התשמיש הזה, כיון שלמעשה עתה בפועל הוא משתמש בהם לצורך גופו.

אלא מוכח מדברי הגמרא שכל ההיתר של טלטול לצורך גופו נאמר דווקא באופן שאין לו אפשרות אחרת לעשות את התשמיש הזה בצורה של היתר, אבל אם יש לו דרך לעשות את התשמיש בצורה של היתר לא היתרו טלטול כזה, ואפילו כשמדובר לצורך הצלת הכלי מהפסד לא הקלו להתיר טלטול לצורך גופו במקום שיכול לעשות את התשמיש הזה בצורה של היתר. ולכן כיון שיש לו כבר בבית סדינים אחרים שיכול לשבת ולשכב עליהם, ממילא לא היתרו לטלטל את הסדינים המצויים בחוץ לצורך ישיבה עליהם בבית, שהרי בבית כבר יש סדינים אחרים ואין צורך באלו הסדינים. ואפילו שמדובר לצורך הצלת הסדינים מהפסד, גם כן לא היתרו להערים ולומר לו שיכוון לשבת עליהם בבית ואז הטלטול יחשב לצורך גופו, כיון שלמעשה בבית כבר יש סדינים אחרים ממילא לא נאמר בזה ההיתר של לצורך גופו.

וממילא הוא הדין להלכה בכלי שמלאכתו לאיסור, שהיתר הטלטול נאמר בזה רק לצורך גופו או מקומו, אבל מחמה לצל אסור בטלטול, הרי האיסור הזה הוא איסור גמור ואין שום דרך להערים ולהתיר בזה טלטול כזה לפי דיני טלטול לצורך גופו או מקומו זה אסור בטלטול. ולכן במקום שיש אפשרות לעשות את התשמיש בכלי של היתר שבזה לא נאמר ההיתר של טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, שהרי את הצורך הזה אפשר לעשות גם בכלי של היתר, אז אפילו כשמדובר לצורך הצלת הכלי מחמה לצל גם לא היתרו להערים ולטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו כאשר ישנה אפשרות לעשות את התשמיש הזה בכלי של היתר.

ומעתה יש להבין מה שהביא המשנה ברורה מהירושלמי שכלי שמלאכתו לאיסור שאסור לטלטלו מחמה לצל, אם חושב עליו גם לתשמיש, מותר לטלטלו אפילו במקום שעיקר כוונתו בטלטול מחמה לצל, ולכאורה מה החידוש בדין זה הרי אם באמת נצרך לכלי לצורך שימוש בגופו על זה נאמר ההיתר של טלטול לצורך גופו, ומה לי שעיקר כוונתו מחמה לצל. (ואין לומר שלצורך הצלת הכלי התירו להערים ולטלטל לצורך גופו אפילו במקום שיכול לעשות את השימוש הזה בכלי של היתר, שהרי מהגמרא בשבת מתבאר שאין כזה היתר ולא התירו להערים ולטלטל לצורך הצלת הכלי כאשר ישנה אפשרות לעשות את השימוש בדרך של היתר).

מצודות שעומדים בשמש

ולנה דברי הירושלמי שהביא המגן אברהם את הדין הזה שאם חושב על הכלי לתשמיש מותר לטלטלו אפילו אם עיקר כוונתו בטלטול הוא מחמה לצל, הם בירושלמי בשבת (פרק ד' הלכה א') ובביצה (פרק ה' הלכה א'). ובירושלמי מובא מעשה וז"ל, "מצדאת הוויין פריסין, והוויין משתפיין גו שמשא, אתון שאלון לרב מהו מטלטלתון, אמר לון אסור ליגע בהון, חשבין עליהון מתגנין תוחתי ראשיכון ושרי לכון מטלטלתון". ופירוש הדברים, שהיו מצודות פרוסות בשמש, ומחום השמש הם היו נשרפות ומתקלקלות, ובאו לשאול את רב האם מותר לטלטלם, ורב אסר לטלטלם כדין כלי שמלאכתו לאיסור שאסור לטלטל לצורך הצלת הכלי מחמה לצל (ומצודות הם כלי שמלאכתו לאיסור, שהרי אסור לצוד בשבת). אבל רב נתן להם עצה שיוכלו לטלטלם, שיחשבו עליהם להניחם תחת ראשיהם, והיינו שיחשבו להשתמש במצודות הללו בתור כרית תחת ראשיהם, ואז יוצא שהם מטלטלים את המצודות טלטול לצורך גופו, לצורך שימוש בגוף המצודות בתור כרית לראשו, ובאופן כזה הוא מותר בטלטול כדין טלטול לצורך גופו שמתור.

ומדברי הירושלמי הזה לומד המגן אברהם שכלי שמלאכתו לאיסור שרוצה לטלטלו מחמה לצל לצורך הצלת הכלי, מותר לטלטלו באופן כזה שחושב עליו גם לתשמיש אפילו שבאמת עיקר כוונתו הוא הטלטול לצורך הצלת הכלי, שהרי בירושלמי מדובר באופן כזה שמלכתחילה לא חשבו לקחת את המצודות לצורך שימוש של כרית לראשם, וכנראה שלא היה להם צורך בזה, ובכל זאת רב נתן להם את העצה לחשוב עליהם לצורך שימוש בכרית ועל ידי זה יהיה מותר בטלטול. ובהו עיקר הטלטול הוא לצורך הצלת הכלי, והשימוש שחושב לצורך גופו הוא לא עיקר הטלטול כמו שרואים שמלכתחילה לא היה להם צורך בזה, ובכל זאת רב היתר את הטלטול, ומזה מוכח שאם חושב עליו גם לתשמיש מותר לטלטלו, אפילו עיקר כוונתו מחמה לצל.

האם היו בבית כריות לתשמיש

אמנם בזה גופא יש לכבר את המעשה בירושלמי, איך מדובר, האם כאשר רב